

ОЩЕ ВЕДНЪЖ ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ И ОСНОВНИТЕ ТЕМАТИЧНИ НАСОКИ В ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА ПРОФ. Д.И.Н. ЛЮДМИЛ СПАСОВ ПО ПОВОД НА НЕГОВАТА 70-ГОДИШНИНА

Ваня Иванова

*Никой не постига успех без да признае помощта на другите.
Умните и уверените признават тази помощ с благодарност.*

Алфред Норт Уайтхед

През настоящата 2019 г. проф. д.и.н. Людмил Спасов навърши 70 години. В пряка връзка с това е последващото изложение, резултат от вече утвърдената позитивна тенденция кръглите годишнини да се използват като добър повод за равносметка от различен тип. Избраният тук е опит за поредното кратко представяне на основните научни приноси на проф. Спасов като подходящо допълнение към клишираните, но трудно заменими пожелания от вида: „С искрени благодарности!“ и „На многая лета!“

Дължна съм да подчертая, че става въпрос не само за сърдечна лична благодарност, но и за трудно изразима с традиционния набор от добри думи признателност от името

на всички мои колеги, на които проф. Спасов даде възможност да започнат работа като университетски преподаватели, предпоставяйки по този начин развитието им като професионални учени – историци.

През 2009 г., в пряка връзка с отбелязването на предходната му 60-та годишнина, бе публикувана статията на проф. д.и.н. Антонина Кузманова „България, Русия и Великите сили в изследванията на проф. Людмил Спасов“ (Кузманова 2009: 11 – 14), предлагаща всеобхватен историографски преглед по темата. Във визираната статия проф. Кузманова маркира хронологическите граници, в които се вместили изследванията на проф. Спасов, систематизира в тематични „групи“ пробле-

матиката на неговите научни публикации¹, спира се и върху други страни от присъствието му в публичното пространство като учен, изброявайки заглавия на научнопопулярни издания², учебници³ и археографски приноси⁴.

10 години по-късно се оказва, че квантитативните показатели са променени в своеобразна възходяща градация – излизат от печат още изследвания, а в част от тях се открояват нови тематични аспекти в сравнение с дотогавашната научна продукция на автора.

Фактическото начало е поставено през 1974 г., когато Людмил Йорданов Спасов печели асистентски конкурс по „История на България“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, същият университет, в който се е дипломирал 3 години по-рано⁵.

¹ Определените от нея „групи“ от изследвания са: външната политика на България и международните отношения, конкретно на Балканите и изобщо от 1917 до последната година на Втората световна война; Руско-турската война 1877 – 1878 г.; краеведски изследвания (участие като член от авторския колектив на „История на Велико Търново от 1934 до 1941 г.“); икономическото развитие на Третата българска държава 1878 – 1944 г.

² Посочени са 5 тома от поредицата на издателство „Световна библиотека“ – „Сто неща, които трябва да знаем за историята на България 1878 – 1945 година“, „Освободителни движения, армии и войни“, „Политика и дипломатия“, „От Добри Фабрикаджията до АЕЦ „Козлодуй“, „Македония – земя българска“ (последната в съавторство с Пламен Павлов). Проф. Спасов е съавтор и в четири тома от поредицата „Бележити българци“ на ИК „Труд“, излязла от печат през 2012 г. Това са Том 5. Българско възраждане. От Паисиевата история до Кримската война. Том 6. Българско възраждане. Пътят към свободата. Том 7. От Освобождението до Независимостта. Том 9. Между двете световни войни.

³ Публикувани лекционни курсове и кандидатстудентски помагала по История на България.

⁴ Сборник с документи, представящ живота и дейността на българския екзарх Стефан.

⁵ През 1979 г. защитава кандидатска дисертация на тема „Правителството на БЗНС и руската емиграция 1920 – 1923 г.“, през 2007 г. получава научната степен „доктор на историческите науки“ след успешната защита на дисертация „България и СССР 1917 – 1944 г.“.

Научните (както и научнопопулярните) публикации на проф. Спасов винаги са резултат от „научна обработка“ на релевантни документални и архивни сбирки в съответните тематични полета чрез използването на подходящи изследователски методи (анализ на съдържанието и сравнения от различен вид). В тази връзка държа да припомня незаслужено алиенираната аксиоматична теза, поставяща фактическите приноси на едно изследване (особено в сферата на съвременната история) в правопрпорционална зависимост от въведените за първи път в научно обращение непубликувани или слабо популярни исторически извори.

Тематиката на излезлите от печат научни изследвания на проф. Л. Спасов (над 130)⁶ позволява условното им обособяване в няколко основни семантични полета.

Открояващи се, не само като количество, са публикациите, представящи външната политика на Третата българска държава в периода 1912 – 1944 г., с акцент върху „балканската политика“ на България, българо-руските и българо-съветските дипломатически отношения.

Първата монография на Людмил Спасов още като доцент, издадена през 1987 г., в обем от 206 страници, носи заглавието „Българо-съветски дипломатически отношения 1934

През 1985 г. е избран на академичната длъжност „доцент“, през 2008 г. става „професор“. От юли 1998 г. започва работа в ПУ „Паисий Хилендарски“, два мандата (2004 – 2012) е директор на Филиал „Любен Каравелов“ – град Кърджали. Проф. Спасов е водил лекционни курсове в общо 7 университета (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Висш Лесотехнически институт – София, Технически университет – София, ПУ „Паисий Хилендарски“, ШУ „Епископ Константин Преславски“, Славянски университет и двата филиала на ПУ в Кърджали и Смолян). Специализирал е в Московския държавен университет (МГУ), в Белградския и в Прищинския университет.

⁶ Подробна Биобиблиография до 2008 г. виж при Спасова 2008: 15 – 26.

– 1944 г.“. 21 години по-късно, в идентична тематична плоскост, но с разширен хронологически обхват, излиза от печат внушителното като размери (формат А4, 550 стр.) и съдържателен обхват издание „България и СССР 1917 – 1944 г. (политико-дипломатически отношения)“.

В предходни статии и студии на проф. Спасов също са представяни отделни аспекти от темата за българо-съветските дипломатически отношения – отзвукът на октомврийския преврат и завземането на властта от болшевиките в България, отношенията на земеделското правителство със СССР, бруталната намеса на Москва (чрез Коминтерна) в българския вътрешнополитически живот в периода 1923 – 1925 г. Подобаващо внимание отделя и на последвалите зигзаги в двустранните връзки чак до навлизането на съветски войски в България и преврата на 9 септември 1944 г. с акцент върху възстановяването на прекъснатите дипломатически отношения, „Соболевата акция“, присъединяването на България към Тристранния пакт и отношенията ѝ със СССР, двустранните икономически контакти през втората половина на 30-те години на ХХ в. и други.

В непосредствена връзка с развитието на двустранните отношения между Царство България и страната на Съветите се оказва и политематичният проблем, касаещ „бялата“ емиграция в България. Проф. Спасов концентрира изследователското си внимание върху съдбата на Врангеловата армия, представяйки не по-малко детайлно приносите за развитието на българската наука и култура през междувоенния период на отделни представители на руската интелигенция, напуснали болшевишката Русия, поемайки тежкия път на политически емигранти.

Политико-дипломатическите отношения на Балканите през първата половина на ХХ в. също са сред предпочитаните теми, разработвани от проф. Спасов. Внимание заслужава монографията му, посветена на учас-

тието на българската държава във войните от началото на ХХ в. (двете Балкански войни и Първата световна война), официално водени в името на недовършеното „национално освобождение и обединение“. Само че „Големият завой на историята“ (цитирам находчиво избраното от проф. Спасов заглавие), не е в желаната от България посока. Отговорът на логичния въпрос „защо“ може да бъде открит в подробно описаните дипломатически „игри“, дислокацията на воюващите части, фактическото състояние на противостоящите си армии – всичко това представено с факти от достоверни източници (архивни документи от различен тип и официално публикувани статистически данни).

Друг значим дял от научните публикации на проф. Спасов представят външнополитическия курс на различните български правителства в отношенията им със съседните балкански държави в контекста на динамично променяща се международна конюнктура. Тук изследователските предпочитания на проф. Спасов са съсредоточени върху българо-югославските отношения при управлението на БЗНС в периода 1920 – 1923 г., след заговора на Дамян Велчев през 1935 г. и особено във връзка с отзвука от подписването на двустранния Пакт за вечен мир и нерушимо приятелство през 1937 г.

Не са пренебрегнати и отношенията с Румъния – техният военно-политически аспект през целия междувоенен период, Л. Спасов разглежда в студия от 2001 г., друга студия от 1986 г. е посветена на „Добруджанския въпрос във външната политика на България“ в изпълнен със силна динамика едногодишен период (септември 1938 г. – септември 1939 г.), чийто краен резултат е връщането на Южна Добруджа в пределите на България през следващата 1940 г.

Проф. Спасов се спира и върху българотурските отношения през втората половина на 30-те години на миналия век, пречупени

през призмата на съветската външна политика. В тази тематична плоскост се появява и нова линия в неговите научноизследователски търсения, получила фактичното си олицетворение в публикуваната през 2018 г. монография „Реформите на Ататюрк, мюсюлманите в България и българо-турските отношения 1923 – 1938 г.“.

Специално място в изследванията му, представящи отделни аспекти от дипломатическата история на Балканите, заема българската позиция при сключване на Балканския пакт през февруари 1934 г., към който България категорично отказва да се присъедини поради запазване на наличното териториално status quo. Логично идва и положителното българско отношение към Конвенцията от Монтрьо (1936), която урежда статута на черноморските проливи, връщайки пълния турски суверенитет върху тях, и фактически ревизира подписания след края на Първата световна война международен договор (Лозанският между Антантата и новата Турска република от 1923 г.).

Пълните текстове и на двата визирани по-горе международни акта са публикувани от проф. Спасов в излязлата през 1993 г. поредна негова книга „България, Великите сили и балканските държави“. Така става възможно използването им от по-широк читателски кръг, включително и от студенти, и проявяващи интерес към темата любители историци. Това е немаловажен факт по онова време, а и поне още 15 години по-късно, когато ги няма или са все още слабо познати Google, Уикипедия и огромните количества от информация, достъпна on-line.

Изследвайки външната политика на България в сложна система на зависимости не само в балкански, но и в общоевропейски мащаб, проф. Спасов пръв прави научно достояние проектите за създаване на Средиземноморски и на Черноморски пакт.

Други негови публикации представят „рискованата игра“ в голямата политика на цар Борис III по време на Судетската криза (1938 г.) и на българската дипломация като цяло в навечерието и по време на Втората световна война (до 9.09.1944 г.). Детайлно разглежда и дипломатическите усилия на Стойчо Мошанов в търсене на „западно“ посредничество за излизането на България от Втората световна война.

Своеобразен синтез на изследователските усилия на проф. Л. Спасов, включително на способността му за изготвяне на аргументирани анализи и обобщения, е неговото участие в авторския колектив на том IV „Българската дипломация от древността до наши дни“ от многотомната „История на българите“, на издателство „Знание“ ЕООД и ИК „Труд“, излязла от печат през 2003 г.

Проф. Спасов концентрира част от своите изследователски усилия върху действията на всички български правителства от 1919 г. до 1939 г. за въоръжаването на българската армия и респективно за възстановяването на бойната ѝ мощ. Задачата е сложна и трудно изпълнима предвид катастрофалния за българската национална кауза Ньойски мирен договор, като отмяната на неговите силно рестриктивни военни клаузи става възможно чак през 1938 г.

Специално място в научната продукция на проф. Л. Спасов заема икономическата история на България между двете световни войни. В отделни свои студии той се спира върху стопанското развитие на страната през втората половина на 20-те години на ХХ век (при правителствата на Демократическия сговор), както и върху „антикризисната политика“ на Народния блок по време на „Голямата депресия“ (1931 – 1934 г.). Съавтор е в три специализирани пособия, публикувани през 1996 г., 2002 г. и 2016 г., където представя стопанското развитие на Третата българска държава от

нейното възстановяване до преломния 9 септември 1944 г.⁷

Традиционно смятан за преподавател по Нова история на България, научните публикации на проф. Людмил Спасов, свързани с историята на Българското възраждане⁸, се споменават рядко. Не би следвало да се отминават обаче статиите му за т.нар. „Свищовско съзаклятие 1866 – 1867“, за ролята на Отон Иванов при подготовката на Априлското въстание и на Георги Бенковски за възстановяването на българската държавност. Той изнася нови данни за Ботевия четник Сава Катрафилов, в няколко статии (вкл. на руски и английски език) се спира върху всестранните приноси на българското население (разузнаване, осигуряване на продоволствие и участие в преките бойни действия и др.) за победата на Русия в Освободителната война 1877 – 1878 г.

По-горе бяха споменати учебни пособия за студенти, в чиито авторски колективи участва и проф. Людмил Спасов. Към тях би следвало да се добавят три Истории на България⁹ и два кратки справочника на същата тема. През 2001 г. и 2003 г. Пловдивското университетско издателство публикува два негови лекционни курса, единият представящ историческото развитие на българския народ през епохата на Българското възраждане, а другият – обществено-икономическото, по-

⁷ Това са Проблеми от стопанската история на България – учебник за УНСС. София: Унив. изд. Стопанство, 1996; История на националното и световното стопанство. София: Унив. изд. Стопанство, 2002; Стопанска история на България, Европа и света XV – XX в. Част 1. София: ИК „Иврай“, 2016.

⁸ В основната си част от 70-те и 80-те години на XX в.

⁹ В. Гюзелев, Д. Саздов, Л. Спасов, Пл. Павлов, Ив. Тютюнджиев, Ив. Лазаров, М. Палангурски. История на България. Учебник за кандидат-студенти и зрелостници. Велико Търново: Gaberoff, 2000. Д. Саздов, Р. Попов, Л. Спасов. История на България 681 – 1944. Т. II. София: СОФИ-Р, 2003. Л. Спасов, Пл. Павлов. Кратка история на България. Кърджали, 2005.

литическо и културно развитие на България от 1919 г. до 1944 г.

Още през 2012 г., в свое интервю, като директор на филиала на ПУ в Кърджали, проф. Спасов споменава необходимостта от изготвяне на нови учебници по история, по които да се извършва обучението в българското училище. През настоящата 2019 г., той е част от авторския колектив на учебник по „История и цивилизации“ за 10 клас, по нова учебна програма, която изисква за една учебна година да се представи цялото историческо развитие на българските земи от най-дълбока древност до наши дни. Във връзка с изразени несъгласия в публичното пространство, наложени преработването на част от тези учебници по искане на МОН, в поредно интервю, проф. Людмил Спасов с рязък тон се обявява срещу едностранчивото представяне на историческата действителност чрез тенденциозния подбор на факти и съзнателно уронване на авторитета на утвърдени български историци.

Независимо от значителния обем на научната му продукция, проф. Спасов никак не се вмести в клиширания образ на кабинетен учен, стоящ встрани от злободневните проблеми на настоящето. Например през декември 2013 г., във връзка с инициативата за изграждане на мемориал в памет на цивилните жертви от бомбардировките над България през Втората световна война, той припомня, че 836 софиянци загиват по време на тези бомбардировки и други над 1000 са ранени. В нарушение на Хагската и Виенската конвенции, регламентираци да не се бомбардират определени типове сгради, в София падат бомби върху болници, жп гари, читалища и училища, пускани са и бомби-играчки, които се взривяват в ръцете на деца (по Драганов 2013).

Наред с цитираните по-горе негови научнопопулярни публикации, проф. Спасов е чест гост в утвърдени телевизионни предавания на историческа тематика като „История. BG“ по

БНТ и „Час по България“ на телевизия СКАТ. Гостувал е в различни български градове, където изнася популярни лекции, води краеведски четения, участва в срещи-разговори във връзка със значими събития от българската история.

Малко е да се каже, че лекциите на проф. Спасов са интересни. „Сухата“ хронология от изглеждащите безкрайни правителствени промени, законови постановления, статистически данни, партийни коалиции, международни договори и конвенции, действащи български армии, главнокомандващи, бойни полета и географски реалии, той представя

живо и увлекателно, често пъти разказвайки любопитни случки от спомени на съвременници, анекдоти или лични впечатления.

Придържането към безпристрастната научна коректност наред със забавното и образно изложение с право нареждат проф. д.и.н. Людмил Спасов сред утвърдените български учени и любими лектори. Не малко негови студенти могат да се похвалят с успешна кариера на професионални изследователи, университетски преподаватели или вече утвърдени и обичани от своите ученици учители.

Още веднъж:

На многая лета, проф. Спасов!

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

Кузманова 2008: Антонина Кузманова. България, Русия и Великите сили в изследванията на проф. Людмил Спасов. – В: *Историк със съдба на творец и преподавател. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дин Людмил Спасов. Том I.* Велико Търново, 2008, 11 – 14 [Antonina Kuzmanova. *Bulgaria, Rusia i Velikite sili v izsledvaniyata na prof. Lyudmil Spasov.* – V: *Istorik sas sadba na tvorec ii prepodavatel. Sbornik v chest na prof. din Lyudmil Spasov. Tom I.* Veliko Tarnovo, 2008, 11 – 14]

Спасова 2008: Йорданка Спасова. Биобиблиография на проф. дин Людмил Спасов. – В: *Историк със съдба на творец и преподавател. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дин Людмил Спасов. Том I.* Велико Търново, 2008, 15 – 25 [Yordanka Spasova. *Biobibliografiya*

na prof. din Lydmil Spasov. V: Istorik sas sadba na tvorec ii prepodavatel. Sbornik v chest na prof. din Lydmil Spasov. Tom I. Veliko Tarnovo, 2008, V: *Istorik sas sadba na tvorec ii prepodavatel. Sbornik v chest na prof. din Lydmil Spasov. Tom I.* Veliko Tarnovo, 2008, 15 – 25]

Драганов 2013: Николай Драганов. Готов проектът за паметник на жертвите от бомбардировките над България (10.12.2013) < <https://news.bg/politics/gotov-proektat-za-pametnik-na-zhertvite-ot-bombardirovkite-nad-balgariya.html>>

Гл. ас. д-р Ваня Иванова,
РИМ-Монтана,
Пловдивски университет –
филиал „Л. Каравелов“ – Кърджали,
e-mail: vanya_ivanova75@abv.bg